

Rahvalikkudest
loomarohimite wibidest
Geetis .

Auhinatõõ (II. a. h.)

Tannenhal, Koushauka

Ammon
367 169

Loomaarsti-teaduskond
SAADUD *31. X* 19*29*a.
No *257*

1929 AASTA AUHINNATÖÖ.

Märgusõna:

"KUUSEORG"

322139

1. XII 29 a. tunnustatud teise
auhinna "ääriliseks" -
Antos: stud. med. vet. Konstantin Tammthal.
Kauferky
Tartu Ülikooli Sekretär

Rahvalikkudest loomaarstimizeviisidest

E e s t i s.

Loomade arstimisel ja nende rohitsemisel kogus empiirilisel teatud isikute kätte mitmesugune teaduslik materjal, mis küll täis ebausku, kuid ka kasulikke tähelepanekuid. Siin oli rahval teemist isikutega, kes oma kätte kogunud kõik rahva vaimupärandused, või kes omasid teatud autoriteedi. Arsti väljakujunemisel seesugusena esinevad meil preestrid ja targad. ¹)

Eesti Tervishoiu Muuseumi poolt kogutud andmete põhjal on praegu registreeritud 433 „rahvaarsti“, neist 77, kes arstivad kõiki haigusi, mis eales ette võivad tulla inimeste või loomade juures, loomaarste 15, rabanduse arste 1, lendvaarste 2 jne. Kogutud andmeist leiame tervelt 50 eriala. ²)

-
- 1) M.J. Eisen Eesti mütoloogia Tartu 1919.
Eesti uuem mütoloogia Tallinna 1920.
Esivanemate ohverdamised Tallinna 1922.
Eesti vana usk Tartu 1926.
Dr. F.J. Wiedemann Aus dem inneren und ausseren der Ehsten St.-Petersburg 1876. lhk.388
J. Lill Rohtaedas lahke wanakeste seas Tartus 1875. lhk 20
H. Moora Bestlaste kultuur muistsel iseseisvus ajal. Tartu Ulikooli Arkeoloogia kabineti toimetused IV Tartus 1926. lhk. 113
Fr. Kreutzwald und Neus Mythische und magische Lieder St.-Petersburg 1854 lhk. 20,31
P.E.Wilde Liefländische Abhandlungen von der Arzneywissenschaft II Auflage Ober-Pahlen 1782 lhk.54-55
Wilhelm Adolphi. Anleitung zur Erziehung ergiebiger Melkkühe und zur Wartung und Pflege derselben mit genauer Berücksichtigung der Haupttendenz der Landwirtschaft in Ostsee Prowinzen Libau 1833 lhk. 124
Dr. Wilh. Adolphi Anweisung zur Viehpflege für die Viehpächter in den russischen Ostsee-Provinzen Mitau 1838. lhk.82.
A. Saal Uleüldine Isamaa ajalugu Rakweres 1893. lhk. 74
W. Reimann Eesti muinasusk Kõne Jurjewis 1901. lhk. 15
Schlegel, Chr. Hieronymus Juh. Reisen in mehrere russische Gouvernements in den Jahren 1801, 1807, 1815 Fünftes Bändchen. Ausflug nach Ehstland im Junius 1807. Meiningen 1830. lhk.247,322
" Reisen in mehrere russische Gouvernements in den Jahren 1807,1815,1826,1830. Neuntes Bändchen. Reisen von St.-Petersburg nach Reval ins Seebad in den Jahren 1827,1828 1829. Meiningen 1833. lhk.280, 285.
[Christian Friedrich Scherwinzky] Etwas über die Ehsten besonders über ihren Aberglauben Leipzig 1788 lhk. 52-54
Dr.Joh.Wilh.Ludw. von Luce Wahrheit und Muthmassung. Beytrag zur ältesten Geschichte der Insel Oesel Pernau 1827 lhk. 31,64,92
Samuel Reinhold Winkler Von einigen der gewöhnlichsten Krankheiten der Ehstländischen Bauern Reval 1793 lhk.284-287
G. Merkel Die Letten vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Völker und Menschen Kunde Leipzig 1797. lhk 18
ka Oskar Loorits Liivi rahva usund

2)
Postimees nr. 144 (40) 31 mail 1929
Autori kogutud andmete kohta Wõru Teataja Nr. 67. 18 juunil 1929

Konstanteerides rahva head usku mainitud arstidesse, tähistades rahva suggereerumist neisse, ³) markeerin „rahvaarstide“ tähtsust rahvalikkude loomaarstimiseviiside a r e n g u s. ⁴)

Käesoleva töö autori eesmärgiks on näilikult demonstreerida ja karakteriseerida ühe seesuguse rahvaarsti loomaarstimise- ja rohitsemiseviise.

A U T O R

Tartus, oktoober 1929.

3) Perno Postimehes 1868a. nr. 19 8/V leidub kirjeldus „Ristirahva muhud“, kus mainitakse muuseas üht pimedat tüdrukut, kes arstitavasti hästi, väga kuulus olevat, nii et isegi 60 versta tagant rahvas temalt abi otsima tulevat.

4)

Arra wigo omma hobbest ehk lehma klinikohel! Mes sinna saap, se lõppep ka sinna ärra! Tõine usaldap tõist essi oma silmaga nännu olevat, et seal tõbbesid hobbesid ning lehmi tappetas ning tükkiks lahastaks. Ma-rahva Kalender ehk Täht-ramat 1854 Ajjastaja päle, püran Issanda Jesuse Kristuse sündimist 18 Jahrgang. Bearbeitet von der Gelehrten Estnischen Gesellschaft Tartun 1853 Kalendri sabas lhk.25-26
J.Jung Kodumaalt nr.6. Eesti rahva vanast usust, kombedest ja juttudest. Tartus 1879 lhk. 14.

J.G. Kohl Die deutsch-rüssischen Ostseeprovinzen oder Natur und Völker Leben in Kur, Liv und Estland 1841 II Teil lhk. 272, 277.

Hermann Bluhm Versuch einer Beschreibung der hauptsächlichsten in Reval herrschenden Krankheiten Marburg 1790. lhk.8

Perno Postimees ehk Näddala leht 1866. nr. 14 (6 aprillil) Ommalt maalt lhk.108 v. 1-2

Perno Postimees ehk Näddala leht 1867. nr. 20. (17 mail) Ommalt maalt lhk. 158 v. 1-2

Perno Postimees ehk Näddala leht 1871 nr.13 (31 märtsil) Ommalt maalt lhk. 105-107.

Wirulane nr. 25 15 juunil 1887 Eesti Maalt. Pernomaalt lhk.3 v. 1.

S I S S E J U H A T U S.

T u t v u n e m i n e s o o l a p u h u j a g a.

Vesteldes rahvaga, kogusid mul ajajooksul andmed ühe „kuulsa”
vanaeidekese kohta, kes arstivat inimesi ja loomi. Kahjuks aga ristle-
sid teated tema asukohast: keegi jutustajaist ei teadnud vanakese
õiget elukohta. Viibides Tallinnas, seletati, et tema peatuvat kus^Kagil
Narva mnt. ühe kojanaise juures, või koguni elavatki seal - ikkagi
kõik korjatud teated suundusid sinna poole, et tagaotsitav vanake
jääks hämar^{se}usse. Kõik oli nagu udulooriga kaetud. Kogu mu jõud oli
rakendatud terra incognita leidmisele...

Vanakese jahil külastasin muuseas ka Tallinna linna huule-
kande asutusi, - andmed aina suurenesid vanakese kohta. Lõpuks sele-
tasid mõned lahked hallpead Juhkentali ja Jaani vanadekodudest, et
see „imearst” elavat kus^Kagil Iru. Et Tallinnast Iru^Kse ligi 14 klm.
siis marssisin jalamaid sinna: sealsed elanikud juhtisid mind Iru
vanade kodusse. Terra incognita oli leitud!

Iru vanadekodu juhataja lahkel kaasabil tutvusin selle
rahvaarstiga. Teretasin, pärisin vanadust ning jutustasin vanakesele
oma vanaemast, kes olevat sama vana ning vaime näinud. Jutt sobis:
vaimudest siirdusime haldjatele, kes hallidel hobustel ratsutavad,
siis rääkisime hobuse karvust, siis ostust-müügist ning jutu ela-
vuse tõttu julgesin ka hobuse haigestumisi puudutada. Kuid riivates

mainitud küsimust, katkes jutt. Vanake kostis: „Ma olen väsinud”
ja heitis voodisse...Ta oli kavalam, kui arvasin. Selle päeva tule-
mus oli teadmine, et mul on tegemist jutuka, kuid äärmiselt kavala
isikuga.

A n d m e t e h a n k i m i n e .

Kogemused näitasid, et harukorral inimese ignoreerimine
annab soovitava resultaadi: auahneil^t fikseerime huvitavaid tagajärgi.
Nii siis: järgmisel päeval vanakese vormalne tervitus ja südamlük
veste ta kaaslastega. Nendelt vaid kuulsin vanakese „karskusest.”
Taipasid: kui muud ei aita, siis viinamärjukes ikkagi!

Ja see aitas: meie saime sõpradeks...

Markeerides ta psühhilisi jooni, kasutasin ohtrasti vanakese
nõrku külgi: väljendasin oma sügavamast usku saadud õpetusesse, meeli-
tasin teda igatpidi, milles mulle ka valitseja lahkesti kaasa aitas,
toonitades vanakesele mu vaimustust. Lühidalt: olin vanakese truim
jünger.

Nii möödusid nädala päevad...Resultaadina kogus teatud
materjal, millest allpool ainult koduloomissä puutuvad andmed
käsitletud. ⁵)

S o o l a p u h u j a e l u l u g u .

Mainitud vanakese eluloo deskripteerimisega avaneb võimalus
selgitada vanakese tegevust, ja allakriipsutada rahva suggestiooni
säärasesse isikusse, kes sageli külast külla rändab.

Esitlen Therese Mäge, kes sündis Paides 1860.a. Ta isa Matvêj Ignatjêvi p. Ustimov oli venelane, pärit Archangelskist, sõjaväe velsker. Ema - eli eestlane, pärit Maamõisast, ämmaemand. Therese kasvas vanemate juures, kus^{ta} ka alghariduse saanud. Oli alati üksik ja teotses omaette. Varakult, juba lapsena pani ta teravalt arstimisekunsti tähele ja püüdis looduse saladustesse tungida. Therese abielus lauduriga Mäega, kes oli pärit Kodavere kih. Therese Mägi elatas end kogu aeg arstimisekunstist. Ta läbis jalgsi kogu Eesti, Läti ja Soome. Oli Peterburi senaafi kohtus kuus korda oma arstimisekunsti pärast, kuid alati vabanes karistusest. Tema tütar on abielus ja elab praegu Berliinis. 1925.a. elas ka Therese Mägi seal ligi kaheksa kuud. Praegu jalgade osalise kangestuse tõttu viibib ta Iru vanade kodus, kust sageli ka linna sõidab, et arstida inimesi. ⁶)

Soolapuhuja ja tema miljöö.

Iru lahked vanakesed hoiatasid mind vestlemast Mäega - ta võivat mulle väga palju halba ja kurja õpetada või mulle enesele seda sünnitada. Mägi kuramus, olevat nõiad, ja väga paha inimene. Arstimisest ei teadvat ta midagi, sest muidu oleks ju ta jalad terved. Kevadel põletas ta ussi, mille tuhka ta andnud inimesele sisse. Ka tarvitavat tema veel Jänese tõstamenti ⁷), perglipaska ⁸) ja Ülemerekuradit. ⁹) Ka tulevikku ei oskavat tema ennustada, vaid nõörivat inimesilt raha, ehkki teda paljud külastavad. Ka joovat ta palju. Mägi olevat NÕID! ¹⁰)

6) Autori kogutud andmed T - 1399

7) Species ad longam vitam - Pika elu tee

8) Asa foetida - Asaföötidavaik

99 a) Electuarium theriacale pro pecoribus - Teriak loomadele

b) Pulvis fumalis - Suitsutuspulber.

Kuidas peaksime meie siis oma vanakest nimetama? Millise terminus technicus'ega? Kas peame teda heategijaks targaks ja arstiks hüüdma, või nõiaiks, kes segamini head ja halba teeb? Tundub, nagu oleks meil irukestel õigus teda nõiaiks tembeldada, sest oskab ju meie vanake igasugust halba ja kurja sünnitada. ¹¹) Nii õpetas mind vanake: kuidas inimeselt majaõnne ära võtta, ¹²), kuidas karja teha rahutuks, ¹³) kuidas loomile täid sünnitada, ¹⁴) kuidas hea pulli tigidaks teha, ¹⁵) kuidas marutõve sünnitada ¹⁶), kuidas toimida, et kana ei muneks, ¹⁷) kuidas loomale sigimatust sünnitada, ¹⁸) kuidas teha, et loomal tuleks poja äraheitmine, ¹⁹) kuidas lehma tagakiusata, ²⁰) kuidas teha, et piim veniks, ²¹) et piim haiseks, ²²) või et piima ei saaks, ²³) kuidas hunte metsast välja kutsuda, ²⁴) kuidas toimida, et loomad karjamaal ei sööks, ²⁵) et toitu põlgaksid, ²⁶) et loomil puuduks söögiisu, ²⁷) et loomad kõhiks, ²⁸) et loomad pasandaks ²⁹), et siga sööks oma põrsaid, ³⁰) et kari oleks rabatud. ³¹)

Ka meil oleks tendents vanakest nõiaiks nimetada, kuid teades, et vanakese arstimine sünnib peatselt sõnade abil, ristime teda soolapuhujaks, nimega mis üldiselt tarvitusel.

-
- 10) vrd. Propst R. Winkler. Über Hexenwahn und Hexenprocesse in Estland während der Schwedenherrschaft. Baltische Monatsschrift her. von Friedrich Bienemann 51 Jahrgang LXVII Band Riga 1909 lhk. 31
O.v. Riesenmann Hexen und Zauberer in Reval 1615-1618 Beiträge zur Kunde Ehst Liv und Kirlands herausgegeben von der Ehstnischen Literarischen Gesellschaft Band II Heft 3 Reval 1877 lhk 329 jj
- 11) vrd. Oskar Loorits Liivi rahva usund III Tartu 1928 lhk. 24 jj.
12) Autori kogutud andmed T - 1504
13) idem T - 1540
14) T - 1442
15) T - 1444
16) T - 1443
17) T - 1501
18) T - 1500
19) T - 1499
20) t - 1542
21) T - 1502
22) T - 1469
23) T - 1446
24) T - 1433
25) T - 1434
26) T - 1432

A u t o r i m ä r k m e d .

Meie tuttav vanake on ebausklik, jutus valelik, kaval ja auahne. Oskab kohaneda situatsioonides, arvestada olukorda ja tunneb rahva psükoloogiat. Näiteks, ^{ta}pannes tähele, et venelased ^MMustvees ja Orustveres võlutud looma ikoonaga arstivad, ³²) jutustab vanake venelastele Pühadest Meestest - venelased hindavad teda - ja vaat, juba propageerib vanake neis kohtis sääraseid loomaarstimiseviise: nii saavutakse ^{ta}ikoonaga venelasilt kuulsust ja kiitust, kuna eestlaste loomi arstitakse piibliga ja lauluraamatuga. ³³)

Veel tahaksin allakriipsutada vanakese erilist inteligentsust, on ju see haruldane nähtus meie soolapuhujate peres!

Vanakese arstimisekunsti iseloomustab sõnadelugemine haigeile kohtile või viina, leiva, soola, piima, vee või söögi peale, mida inimesele või loomile sisse antakse. Ka loeb ta sõnu arstirohtudele, sest peitub ju sõnas maagiline vägi.

Tarviduse korral laseb vanake aadrit, masseerib, paneb kuppusid ja teeb....aborti!

Arstimisel tarvitab vanake ka apteegirohte, nimetades neid omapäraste nimedega, milliseid ma isegi pole leidnud sõnastikus. ³⁴)

27) T - 1437, T - 1438

28) T - 1440

29) T - 1447, T - 1523

30) T - 1450

31) T - 1452

32) T - 1524

33) T - 1484, T - 1528

34) Prov. Rudolf Wallner Eesti Rahvarohtude Sõnastik Käsiraamat apteekritele ja arstidele Tallinnas 1929a.

Autori foto.

Soolapuhuja Therese Mägi.

Autori foto.

Soolapuhuja ja tema abiline (istub).

Vanakesel on ka oma abiline, kes temale kõik tarvisminevad
arstimisevahendid muretseb.)³⁵

Honorari suurus oleneb patsiendi jõukusest: maksku nii
kuis keegi suudab!)³⁶

Veel ennustab vanake kaartite abil minevikku ja tulevikku.
Ka saadetakse sageli meie vanakesele linnast voorimees järele:
jällegi olevat keegi haigestunud!

Nii mööduvad vanakese päevad...

The rest is silence.

---

35) T - 1399

Abiline muretseb vanakesele viina, püüab usse jne. Arstimisest
osa ei võtta

36) vrd. ka:

" Einem Arzte muss man, ohne zu fragen so viel geben, dass er
zufrieden ist, sonst hilft die Arznei nicht."
Dr. F.J. Wiedemann Aus dem inneren und ausseren der Ehsten
St.-Petersburg 1876 lhk.493

H Ü G I E E N.

Loom on talupoja alfa ja omega - ta kallim varandus.

Loomad elavad talupojaga ühes ruumis ja siginevad seal. Ta loeb neid oma perekonna liikmeiks. ³⁷) Loomadel on omad nimed; loomade tervist ja kosumist usaldakse jumalaile ³⁸); nendega ja nende pärast peetakse pühi, ohverdatakse jumalaile, - aina kõik selleks, et loomi kindlustada haiguste ja õnnetuste vastu. ³⁹)

Rahvalik hügieen on rajatud küsimuse lahendamisele:

k u i d a s h o i d a l o o m i h a i g u s t e s t ?

Sagedamini, kui haigete loomade eraldamist, ⁴⁰) võib konstanteerida müstilisi-usulisi toiminguid, milles leidub ka puht praktilisi jooni. ⁴¹)

Milline on siis meie soolapuhuja „hügieen” ?

Kaitseks kurjasilma vastu puistab ta ussituhka või ussiviina looma lauta. ⁴²) Soolapuhuja teada toimitakse sarnaselt Kose kih. Lüganuse, Vana-Vigula ja Nissi pool.

Pärnu ja Rapla pool pannakse nahkhiir lauta, ⁴³) Luunja ja Peipsi pool lüüakse siil laudaukse külge, ⁴⁴) - kõik selleks et loomi nõiduse ja kurja vastu kaitsta. ⁴⁵)

Siis teadvat ta, et karja väljalaskmise puhul tehakse Ambla kih., Koeru kih. ja Alatskivil järgmist: Jumala armuleib, mis kirikust kaasa toodud, pannakse vette ja antakse seda vett loomile enne karjamaale saatmist. ⁴⁶)

---

37) Fr. Unterberger Das ehstnische Pferd. Eine hippologische Skizze Dorpat 1861 lhk. 15
Johan Arnolds von Brand. Reisen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefeland, Plescovien, Gross Naugardien, Tweerien und Moscovien Wesel 1702 lhk. 137

Et uss ennast karjamaal inimeseke või loomale ei näitaks
loeb meie soolapuhuja:

Oh sinu hullu ussikene
Kui sa mind pistad pimedas,
Salvad sa mind salaja,
Nägemata näpistad:
Siis ma toon toomingaido,
Võtan maasta matarõida,
Ma löön ussi huule peale,
Uss jääb huuleta umistama
madu maksata magama. ⁴⁷)

Veel teab meie soolapuhuja õpetada, kuidas looma pojaära-
heitmisest hoida.

V võta kolm kandilist nõela! Igaühe otsa
kinnita suutäis leiba ja leiva lahtrisse panekul
(nõelata) ütle: „Võtku, võtku pütiku!” Anna see
leib piimalänkriega loomale ette. Siis anna looma-
le kanamuna valget.- Võib kindel olla, et ruud
ei sünni. ⁴⁸)

Vasika sündimise puhul, loeb meie soolapuhuja vasika pa-
remasse kõrvasse: „Ma kiitlen ükspäinis neist veriseist haavust, jne.
siis ei hakka vasikale kurisilm peale. ⁴⁹)

-
- 38) M.J.Eisen Eesti mütol. III
39) - Eesti mütol. II
40) Kui loomal tatitaud, eralda looma teistest loomist - õpetab meie
soolapuhuja. T - 1554
41) näiteks looma pesemine hallika veega.
42) T - 1549
43) T - 1538
44) vrd. Johann Wolfgang Boecler. Der Ehsten abergläubischen Gebräuche
Weisen und Gewohnheiten. Mit die Ggenwart bezüglichlichen Anmerkungen
von Dr. F. Kreutzwald St.-Petersburg 1854 lhk. 143
M.J.Eisen Eesti mütoloogia IV Tartu 1927. lhk.248.
45) T - 1537
46) T - 1530
J.G. Kohl Die deutsch-russischen Ostseeprovinzen oder Natur und
Völkerleben in Kur, Liv und Estland 1841. II Teil lhk. 279
vrd. ka Eisen Eesti mütoloogia IV lhk. 143 jj.
47) T - 1461
Eisen Eesti müt. IV lhk. 243 jj.
Fr. Kreutzwald und H. Neus Mythische und magische Lieder uer
Ehsten. St.-Petersburg 1854
48) T - 1498
49) T - 1549
- 12.

D I A G N O O S .

Rahvas ei tunnista aprioorsed arstimist. Esmalt uurib ta looma haigestumise-põhjust, selgitab haiguse päritolu ja iseloomu, siis alles asutakse ravitsemisele. Analoogiliselt toimib ka meie soolapuhuja. ⁵⁰)

Diagnostitseerimine sünnib:

A. Haiguse sümptomide järele

B. Katsete abil.

A. D i a g n o o s i h a i g u s e s ü m p t o o m i -
d e j ä r e l e .

Soolapuhuja arvates näitavad ühed haiguse sümptomid, kust haigus tulnud, teised aga, milline haigus on loomal. Esimesed määravad terapeutilise toimingu iseloomu ning on baasiks iga haiguse ravimisel.

Kui loomad on liig ärevil, vaatavad kahele poole, ja inisevad, siis on nad kaetatud. Samuti, kui loomadel puudub söögiisu.

Kui osa loomist liig terased, teised aga seisavad tardunult, nagu lollid, paigal, siis on loomad nõiutud.

Kui loom tahab ennast nühkida, „aheleda“, siis on haigus maast loomasse tõusnud.

Kui on loomal palavad sarved, loom on hell, tema karvad seisavad hõredalt üleval, ja kui käega neid karvu katsud, siis tundub, nagu kardaksid nad seda: haigus on kindlasti tuulest tulnud.

Kui looma nina, sarved ja kõrvad on tulised või loom köhib jne. lühidalt kõik kopsu ja maksa haigused on Jumalast antud.

Kui looma nina, sarved ja kõrvad on külmad, siis on haigus kuradist tulnud. ⁵¹)

Olgu toodud veel mõned tüübilisemad seletused:

Kui näed looma seljas suuri siniseid täisi, siis on need täiad loomale selga pandud ehk nõiutud. ⁵²)

Kui tuled hommikuti loomalauta ja näed et loom on märg ja nii imelik, siis käib seda looma luupainaja tallamas. ⁵³)

B. D i a g n o o s k a t s e t e a b i l.

Soolapuhuja seletab: ⁵⁴)

Võta tilk piima, pane puhta küünele: püsib piim tilgana küünel, - on lehm terve; jookseb piim laiali - on lehmäl mõni haigus. Võib arvata, et lehmas nisadel on kärnad. ⁵⁵)

Sigimatust ära tunda.

Võta tükk toorest liha, vala mirri õli ⁵⁶) peale, hõõru see kõik peeneks ja anna seda loomale sisse. Kolmandal päeval hakkab see loom seltsi otsima. Sellest on tunda, kas see loom on sigiv, või sigimatu. ⁵⁷)

Di

D i a g n o s t i l i s e d a b i n õ u d.

Diagnostiliste abinõudena esinevad soolapuhujal igasugused tähelepanekud.

51) T - 1557.

52) T - 1431

53) T - 1401 vt Löömine.

54) M.J. Eisen Kodused jutud 75 wanaaegist juhtumist meie maalt Tallinnas 1896 a. lhk. 9-10

Kui lehm sööb verehurmarohtu, ⁵⁸) või oravasabasid ⁶¹
⁵⁹) või seajuuri ⁶⁰) siis tuleb tal verekusmine.)

Müristamine kutsub esile piima hapnemist ⁶²)
või lehma ehmatust, millele järgneb udara
⁶³
paistetud.)

Tähtsusetata pole ka tähelepanekud ominöös iseloomuga,

nagu:

Kui vares majakatusel kraaksub, toob see loomade-
le õnnetust: sinna kuhu varese nokk näitab, seal
⁶⁴
sureb loom.)

Kui muttid hakkavad maja ümber mulda ülesse aja-
ma, tähendab see loomade kadu. ⁶⁵)

Kui nirgid ja kärbid su majasse käivad, on teiste
viha sinu peal: sinu loomad kaetakse või
⁶⁶
nõiutakse.)

Kui kass loomade juures kükitab, siis ei tähenda
⁶⁷
see head:) kui loom terve, haigestub ta;
on loom haige, sureb pea.

P R O G N O O S I

Meie soolapuhuja prognoosis ei leidu huvitavaid jooni.

Toetudes nähtavasti oma empüüriliste teadmistele, näib tal kindel
usk olevat haiguste paranemisesse.

Ainult uht toonitab meie soolapuhuja, et iga tema arstimine
ebaõnnestub, kui arstimise ajal must kass looma juures kükitab. ⁶⁸)

-
- 55) T - 1477
  - 56) Mürr - Myrrhha
  - 57) T - 1533
  - 58) Verehurmarohi - Herba Chelidonii
  - 59) Põldosi - Herba Equiseti arvensis
  - 60) Must väävlisantimoon - Stibium sulfuratum nigrum. Lehm olevat sellepärast verd kusend, et ta söönud mainitud ainet.
  - 61) T - 1436
  - 62) T - 1511
  - 63) T - 1486
  - 64) T - 1516 vrd. ka Eisen Eesti müt. lhk 270
  - 65) T - 1517

T E R A P I E .

Terapeutiliste toimingute siht

Üldiselt on rahvalikkude terapeutiliste toimingute sihiks:

- 1) looma tervendada,
- 2) süüdlast karistada.

Viimast kinnitab rahva arvamine haigust transplanteerida, haiguse sünnitajaile, näteks püssilaskmise kaudu, või ka teiste toimingute abil, mille eesmärgiks on süüdlast karistada. Illustratsiooniks soolapuhuja jutuke:

Valgas käisid kärnkonnad lehma imemas. nendest vabanesid, kui ^{lehm} püüdsid ühe kärnkonna ja poosid tagurpidi punase lõngaga pihlapuu oksa külge. ⁶⁹)

Arstimise põhilause.

Rahvalik arstimine toetub põhilausel:

mis haigust esile kutsub, kaotab ka selle haiguse.

Ergo - on see jumal, kaotab ka jumal selle haiguse; ergo on see taim, kaotab ka taim selle haiguse jne. Loogiliselt selgub, et aine teatud omadustega ka haigusi identsete omadustega sünnitab, ergo aine kuju, värv, maitse ja lõhn on mõõduandvad haiguste tekkimisel ja ka selle kaotamisel. Mainituile ^{juure veel} soolapuhujalt saadud näited:

66) T - 1521

67) T - 1520 vrd. Kassi suus on 9 seltsi kihvti, koera suus 9 seltsi rohtu Eisen Eesti müt. IV lhk. 214

68) idem

69) T - 1519. vrd. Wiedemann Aus d. i. u. L. d. E. lhk 454
Salomonis Guberti Weiland Pastor zu Sonsel in Liefland Stratagema Oeconomicum oder Akker-Student denen Jungen ungeübten Akkersleuten in Liefland zum nothigen Unterrichte vermittelt vieljähriger observationibus, auch fürnehmer philosophorum Placitis dargestellt III Auflage Riga 1757. lhk. 158
Eisen Eesti müt. IV lhk. 231 jj.

Kuju.

Signatura rerum'i kohta pole mul iseloomustavaid näiteid.

Kaudselt olgu tähendatud:

Peale müristamist piim hapendub. Et see viga mitte lehma külge ei jääks, võta tuleraud ja löö lehmale tuld paaritu arv korda! See kaotab selle vea. ⁷⁰)

Välg, kui haiguse tekitaja ja välguna immiteeritud tuli sarnanevad üksteisele, seega sünnib ka looma arstimine idem per idem.

Värv.

Asjad, mis haigusi tekitavad, kaotavad ka neid. Verehurmarohi paneb lehma verd kusema, ja kaotab ka seda. Verehurmarohtu võib lehmale anda toorelt või keedetult (keedis) umbes üks peotäis. Seda rohtu peab lehmale andma kaks korda päevas. ⁷¹)

Teades verehurmarohtu s. o. Herba Chelidonii omadusi, et ta murdumise puhul punast mahla eraldab (väljastab), on seega eksponeeritud rahva assotsiatsiooni põhjused.

Maitse.

Kui lehma piim halvamaitseline, siis anna temale kolm hästi peeneks tambitud sibulat! ⁷²)

Siin pole otsitud haiguse tekitajat, vaid maitse varal on fikseeritud arstimisevahend.

Lõhn.

Piim haiseb. Viska lüpsikusse mustad (N.B. mitte värvi suhtes) meesterahva püksid ja lüpsa veidi lehma piima sinna peale nii palju, et püksid märjaks saaksid! Siis pigista see piim pükstest välja ja anna lehmale pudeliga sisse! ⁷³)

Kuju.

Signatura rerum'i kohta pole mul iseloomustavaid näiteid.

Kaudselt olgu tähendatud:

Peale müristamist piim hapendub. Et see viga mitte lehma külge ei jääks, võta tuleraud ja löö lehmale tuld paaritu arv korda! See kaotab selle vea. ⁷⁰)

Välg, kui haiguse tekitaja ja välguna immiteeritud tuli sarnanevad üksteisele, seega sünnib ka looma arstimine idem per idem.

Värv.

Asjad, mis haigusi tekitavad, kaotavad ka neid. Verehurmarohi paneb lehma verd kusema, ja kaotab ka seda. Verehurmarohtu võib lehmale anda toorelt või keedetult (keedis) umbes üks peotäis. Seda rohtu peab lehmale andma kaks korda päevas. ⁷¹)

Teades verehurmarohtu s. o. Herba Chelidonii omadusi, et ta murdumise puhul punast mahla eraldab (väljastab), on seega eksponeeritud rahva assotsiatsiooni põhjused.

Maitse.

Kui lehma piim halvamaitseline, siis anna temale kolm hästi peeneks tambitud sibulat! ⁷²)

Siin pole otsitud haiguse tekitajat, vaid maitse varal on fikseeritud arstimisevahend.

Lõhn.

Piim haiseb. Viska lüpsikusse mustad (N.B. mitte värvi suhtes) meesterahva püksid ja lüpsa veidi lehma piima sinna peale nii palju, et püksid märjaks saaksid! Siis pigista see piim pükstest välja ja anna lehmale pudeliga sisse! ⁷³)

Piim haiseb, ka must pesu haiseb: jällegi kindlal alusel leitud vahend.

Rahvas ei piirdu ülaltooduga: oleks ju see mõtlemis-sfääri piirdumine. Ei, äsja seletusile seltsib arvamine: haiguse parandab ja kaotab mitte ainult haiguse tekitaja, vaid ka tema saadused. Ergo, kui uss nõelab, pane haavale ussi verd. ⁷⁴)

Soolapuhujalt kuuldu:

Kui mesilane või eriline lehma udarat^{on} nõelanud ja udarad^apaistetanud, võta linnuagust^a (mett) ja kalaliimi (kui see käepärast) ja määri sellega udaraid! See kaotab paistetust. ⁷⁵)

J u m a l a a b i.

Rahva kindel usk haigust kõrvaldada jumalate^e vahelesegamisega oli tõukeks rahva tahetele kuidagi jumalate peale mõjuda. Järeldusena konstanteerime ohverdamist, palumist, palvetamist jne. aktsioonid, mille sihiks jumalaid heldeks meelitada, ähvardavat hädaohtu või õnnetust kõrvaldada või isegi tänu ja armastust avaldada. Alguses ohverdati „ausalt“, kuid hiljem puht psühholoogilistel põhjustel ja nimelt ahnuse ja tähelepanelikkuse^k varal, et igakord toodud ohvri eest abi ei saadud, püüti loomulikult ohvri suurust ja kvaliteeti vähendada ja lõpuks isegi ohverdamisest mööda hiilida.

Lõpptulemusena oli: ära palu, ära ohverda, kasuta jumala võimu (armu) ja ikkagi saad sellest abi! See oleks meile seletus^k, miks just sarnasel kujul mõned toimingud ja pühaasjade tarvitamine arstimisevahendina meie silmapiirile kerkivad. ⁷⁶)

70) T - 1511. vrd. Fr. Kreutzwald und Neus Mythische und magische Lieder der Ehsten Ihk. 8-9

Kui lehmäl märkad piima vähenemist või lehm piima ei anna, siis mine kirikusse, ajal mil lauarahvas seal, astu altari ette ja kodust kaasa võetud puhta lusikaga tõsta 27 korda altari seest oma tassi sisse, mis asub väljaspool armulauda!
K^{so}ju tulles, täida see tass veega ja anna seda vett loomale sisse!⁷⁷)

Kirjeldatud maagilise toiminguga kujutellakse jumala jõu ehk väe omandamist, mis veega segatud, omab konkreetse kuju ja lehmale sisse-andmise puhul kurja välja tõrjab ning piimasaadusi suurendab.

Veel piltlikumalt väljendab seda meie soolapuhuja seletus, et:

Kui loomal puudub söögiisu või, et loomal söögiisu alalhoida, peab loomale õnnistatud kiriku lauaveini sisse andma.⁷⁸)

Vastuoksa üldarvamisele, et kui keegi ohvrikivi või osagi sellest mingisuguseks mitteohverdamise ettevõtteks tarvitab, see enesele alati õnnetust valmistab,⁷⁹) seletab meie soolapuhuja, et

ohvri altari kildudega arstitakse silma- ja kõrvahaigusi: hõõru selle kiviga natuke silmi või kõrvu, ja haigus kaob!⁸⁰)

Vaj^utades aga piksenoolega, kaovad paised, - ka seda on meie soolapuhuja praktiseerinud: praegugi omab veel sarnase piksenoole.⁸¹)

---

71) T - 1435. Sarnast arstimiseviisi leiame:
Marahva Näddala-Leht Nr. 13 Martsi ku 30 päeval 1821 lhk. 100-102
Dr. Joh. Wilh. Ludw. von Luce Heilmittel der Ehsten auf der Insel Oesel Pernau 1829 lhk. 46
Dr. F.J. Wiedemann Aus den inneren und ausseren der Ehsten St. Pet. 1876. lhk 386
vrd. ka A. Rõuk Kodumaal kasvavad arstirohutained ja arstimine nende abil. Käsiraamat arstirohutainede tundmaõppimiseks, korjamiseks kuivatamiseks, kasvatamiseks ja tarvitamiseks Paides 1921 lhk 100, 19.

Ka piibel omab an und für sich maagilise väe.

Kui luupainaja tallab hobust, tee piibliga 9 risti
ja pane see piibel loomale selga! ⁸²)

Kange rabanduse vastu aitab, kui loed looma kõrvu
üks epistel Mihklipäeva Evangeeliumist (Siiraku
tarkuse raamat 12.peatükk). ⁸³)

Ka lauluraamatuga arstimist olevat meie soolapuhuja kasu-
tanud. ⁸⁴)

Kui loom^{ov} rabatud ja tal^{ov} äkiline haigus, siis
ava järsult lauluraamatut ja loe looma kõrva
kolmas, viies või seitsmes salm, mis asub
lauluraamatus paremal pool! (Selle kunstiga
võib ka inimesi arstida.) ⁸⁵)

Kord istusin kalameestega saksuses. ⁸⁶) See oli
Peipsi järvel. Jutt oli marukoertest. Keegi
õpetas, et tema olevat abi järgmiselt saanud:
kui koer (hull) oli pures looma, siis võtsin
lauluraamatu ja lugesin haavale: Mu vaene
muld, kes jäta teinud, mis seisab Jumal sinu ees,
mind ära nuhtle viha sees, oh halasta, oh halasta
mu halastaja armuga /3/. Mind ära nuhtle viha
sees.- Hiljem olen ka mina ⁸⁷) seda katseta-
nud ning alati sellest abi saanud. ⁸⁸)

-
- 72) T - 1512 vrd. Joh. Bernh. von Fischer Liefländisches Landwirtschaf
Buch auf die Erdgegend von Lief, Est und Curland eingerichtet, worinne
i die Vortheile des Feldhaus, der Viehzucht und Haushaltung II Die
Ursachen und Mittel der Viehseuche, III Die Cur verschiedener Bauer-
krankheiten und sonderlich der Pest. Neue verbesserte und vieles ver-
mehrte Auflage Riga und Leipzig 1772 lhk 134 jj.
- 73) T - 1502
74) T - 1560
75) T - 1489
76) Eisen Esivanemate ohverdamed. Tallinn 1922 lhk. 5, 35 jj.
77) T - 1423
78) T - 1422 vrd. Johann Wolfgang Boecler Der Ehsten abergläubische
Gebräuche und Gewohnheiten. Mit Anm. Von Kreuzwald...lhk63
Christian Friedrich Scherwinzky Etwas über die Ehsten besonders über
ihren Aberglauben Leipzig 1788 lhk. 71
Eisen Eesti müt. IV lhk. 143 jj.
79) Eisen Esivanemate ohver. lhk 86
80) T - 1480
81) t - 1581 vrd. Eisen, Pikse nool (Jõulu Album 1905) Eesti mut. 182
Holzmayer Osiliana lhk 5, 34, 50
Boecler Der Ehsten.... lhk.115 Wiedemann Aus dem inneren... lhk. 457
Eisen Jumal ja Jumalad Tartus 1889 lhk. 29 jne. jne. 20.

M õ n i n g a t e t o i m i n g u t e k a r a k t e -
r i s e e r i m i n e .

Aadrilaskmine.

Aadrilaskmisega loodetakse kadunud tervist tagasi saada, Selles kombes peitub vana ohvriaade. Jumalate viha lepitamiseks, hädaohu eemale saatmiseks, arvas muistne eestlane parimaks abinõuks oma verd anda. Avati veresoon, lasti hulk verd jumalaile ohvriks voolata. Ristiusu päivil kadus aegamööda ohverdamine, jäi vaid

aadrilaskmise komme. ⁸⁹) Sellele lisan, et paralleelselt mainituga ka teisi aadrilaskmise põhjusi leidub. ⁹⁰)

Meie soolapuhuja ütleb aadrilaskmise kohta, et kui hobusel jalad kangestunud, lasketa alati aadrit: seespidist soont, kui viga oli külmetamisest või raskest koormast tulnud, ja välispidist soont, kui hobusel krampid (hobune lõõtsutab ehk temal on südamekloppimine). Krampide puhul võib ka pahemalt ^{poolt} hobuse kaelast aadrit lasta. ⁹¹)

82) T - 1548

83) T - 1484 Võis isegi teatud naudinguga kuulata neid peast loetud peatükke! (tesed puudutavad inimhaigusi, kuna ülaltähendatud looma- haigust parandab.)

84) vrd. Wiedemann Aus dem inneren und ausseren der Ehsten...lhk.387

85) T - 1551

86) Kajutit, kus saksad sõidavad, nimetab meie soolapuhuja saksuseks.

87) soolapuhuja.

88) T - 1158

89) Eisen Esivanemate ohverdamised lh 20

vrd. D.Dr Hermann L. Strack Prof. der Theologie an Univ. Berlin
Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit. Mit besonderer Berücksichtigung der Volksmedizin und des jüdischen Blutritus
8 Auflage Leipzig 1911 lhk. 1 " Die hohe Bedeutung des Blutes für das Leben ist ohne Zweifel dem Menschen von jeher einleuchtend gewesen, wurde sie doch durch häufig wiederkehrende Erfahrungen gelehrt beim Schlachten und beim Jagen; auch der Mensch selbst empfindet Schwäche beim starkem Blutverlust, und bei noch stärkerem Ausströmen des Blutes hört das Leben völlig auf."... Das Erkenntniss des hohen Wertes des Blutes gab Anlass erstens zu den blutigen Opfern (Ein lebendiges Wesen ist das grösste Opfer!) speziell den Menschenopfern, zweitens zu symbolischen Handlungen (vgl. J.B.Friedrich Die Symbolik der Natur Würzburg 1859 lhk. 676-684, P.Cassel Die Symbolik des Blutes und der arme Heinrich Hartmann von Aue Berlin 1882 lhk. 265), drittes zu der Überzeugung, das vom Blute, insonderheit vom menschlichen, aber auch von tierischen ausserordentliche Wirkungen ausgehen." lhk 1

92
Suurookimine.)

Mes hobbesel wigga? Hobben ei sõ ni häste, kui enne sedda, täl omma hamba ülle talwe pikkas jänu, werri on täl paksus jänu, sepärest wajja hambid ärratõugata nink suost nink kalast werd laske.

93
Ka meie soolapuhuja toimib sarnaselt viili abil.)

Olid aga hobusel ussid kurgus, siis pani ta esiteks hobusele kaartega koti pähe. Kotis olevaile kaartele valati ühe karnitsa peale 5 marga eest äädikat: see hapu aur kis^kuvad ussid tagasi ja ei las^{vat} neid kopsu minna. Seda tehti mitu korda. Siis võeti hobusel kott peast, kutsuti kaks - kolm meest, ja kästi neil hobuse suud avada ja hammaste vahele suupuud asetada. Soolapuhuja kastis oma käed liimi-vette ja neid väljavõttes lask^ksuuri liivateri peale riputada. Hõõrudes käega hobuse kõris jäävad kõik ussid käe külge. Võib olla julge, kinnitas meie soolapuhuja, et hobune selle operatsiooni juures ei lõpe.

94
Tema olevat sääraselt palju kordi toiminud.)

-----

90) Näiteks menstruatsiooni nähtuste varal tekib arvamine, nagu inimese kehas aeg-ajalt teatud paha veri kogub, mis siis ka eemaldub. Kogub seda verd liiga palju, peab kunstlikult abi leidma, seega tarvis aad^{rit} lasta. Loomulikult, et siis ka aadrilaskmine loomile üle viidi: kõlbab see mulle, kõlbab ka loomale! Tähistan veel:
Griechische und römische Autoren überliefern eine Menge von Fabeln wonach eine ganze Reihe von Heilverfahren und Heilmitteln Tieren zu danken wären. Beispielsweise wird erzählt, dass...sich das Flusspferd wenn es sich überfressen hat, den scharfen Stumpf eines Rohres in eine Vene hineindrücke und so zu Ader lasse."
Dr. Max Neuburger Geschichte der Medizin I Band Stuttgart 1906 lhk. 4
Huvitava joonena tahaks veel mainida, et inimesed kelle kehas kogunud palju seda paha verd, iseäranis vanad naised, sest on ju nendel kuupuhastused lõpenud ning seega kehasse paha veri kogunud või jällegi menstrueerivad naised, ja et need inimesed võivad haigusi sünnitada.
vt. Boecler Der Ehsten abergläubische Gebräuche...lhk. 67
Wiedemann Aus dem inneren und ausseren der Ehsten...lhk. 479
Ka oskab meie soolapuhuja mainitud verrega piima venimist esile kutsuda
91) T - 1475
92) andmed suurookimise kohta: Perno Postimees ehk Näddala leht nr. 12 24 märtsil 1871 lhk. 97-99 Idem nr. 13 31 märtsil 1871 lhk. 105-107
Wirulane nr. 25 15 juunil 1887 Eesti Maalt. Pärnumaalt lhk. 3 v. 1
Wirulane nr. 12 16 märtsil 1887 Kõnekoda lhk. 3 v. 4
Olewik nr. 14 30 paastu-kuul 1887 Töö. Teenistus. Terwis. lhk. 2 v. 4
vrd. ka Salomonis Guberti Stratagema Oeconomicum (für Liefeland)
lhk. 15 Aprilis: Den Pferden im alten Mond die Mäuler reinigen
lhk. 31 October: Den Pferden im abnehmenden Licht die Mäuler reinigen lassen. lhk. 144 Im Vorjahr und Herbst die Mäuler der Pferde reidigen lassen.

Lõikus.

Kirurgia sündimist markeerib moment, millal igasuguseid tööriistu tarvitati atstimiseabinõudena. Esialgu olid tarvitusel igasugused teravad asjad, nagu oksad, kivikillud jne.

Soolapuhujalt kuuleme:

Kui uss nõelab, peab haava veristama havi hambaga. Märk jookseb haavast välja ja see koht ei paisteta. ⁹⁵)

Soolapuhuja oskab teha ka komplitseeritumaid operatsioone:

Kui sea kael on paistetunud, lõikab ta kahelt poolt sea kaela ja laseb verd. Haavusse riputab ta soola ja hoiab siga soojas kohas. ⁹⁶)

Kui kana pugusse on midagi peatama jäänud, siis lahastab ta pugu, puhastab ära ja õmbleb niidiga kinni. Haava kinni-kasvu ajal hoiab kana pea püsti. Esimesel päeval peale lõikust antakse kanale sulavõid, teisel piima saijaga, kolmandal lisaks sellele veel liivateri, ja - mõne päeva pärast on kana terve. ⁹⁷)

Naritsa sissetõmbamine.

Rahva seas kaunis levinenud toiming. ⁹⁸) Meie soolapuhuja

õpetab:

Kui loomal on kuivad paised, võta linast niiti $\frac{1}{2}$ arssina pikkuses ja tõmba sukanõela august läbi! Pese see niit ja nõel karbooliga ja määri vase-liiniga, et poleks mädanemist karta! Tõmba see niit paisest läbi, nii et ühelt poolt saad nõela ära lõigata, teiselt poolt aga-ülejäanud niiti! Paisesse kogutud "korjandus" jookseb mööda sisse-³jäänud niiti² välja. Kolmandal päeval võta see⁴ niit välja ja "korralda uut sisse!" ⁹⁹)

Massaaž.

Refleksiooni ja enese arstimise instinkti tähelepanekuist nagu kraapimine, nühkimine, pitsitamine, vaotamine, rõhumine, surumine, silitamine jne. - neist tähelepanekuist ja toimingulist on aja-
jooksul arenenud massaaž.

Meie soolapuhuja teab, õpetada:

Kui loomal on naha all "nühkimis-kärnad", siis võta tuline pihlaka oks ja hõõru see koht veriseks
100) kui aga need kärnad on sinna pant^d, siis ära viska seedepihlaka oksaära, vaid pane pihlaka-
puu vahele, - siis alles kaovad need kärnad. Kes selle pihlaka oksa võtab, sellele tuleb see häda.

On hobusel tiirud, peab hobust ~~õlle~~ tuustiga m.
masseerima ning teda jalutada. ^{tam} 101)

Löömine.

Löömine on sümboliseeritud haiguse-tekitaaja karistamine.

Teatavasti painaja-kujutelmad põhjenevad hingamise, seedimise, närvide
jm. rikkeist, milledele seltsivad sageli veel erootilised uned. ¹⁰²)
Kui märgatakse, et hobused ja lehmad on tallis higistanud ning märjad, öeldakse, et nende seljas painaja ratsutab, neid piinab ja vaevleb.

Luupainajaks käivad kas mõisa-proua või mõisnik, et oleks põhjust
teenijaid tõelda loomade kõhnade välimuse pärast, ~~see~~ painajaks
käivat ka inimene, et looma omanikule halba sünnitada. ¹⁰³)

V a j a b j u s ä ä r a n e i s i k k a r i s t a m i s t i !

-
- 94) T - 1409
95) T - 1559 Arstimiseviis, mis pärit arvatavasti muistsest ajast.
96) T - 1402 Peab tähendama, et mainitud arstimiseviis on kaunis hästi levinenud rahva seas.

Kui loom on märg, siis tallas teda luupainaja.

Luupainajaks käib paha ehk kuri inimene.

Võta pihelga oks ja peksta sellega looma kolm

neljapäeva õhtut järgimööda: siis ei tule enam

see

see inimene looma vaevama, sest pihelga okstega

löömine on kaunis valus! ¹⁰⁴)

Ka teiste "sündmuste" puhul harastab meie soolapuhuja &

löömist.

Kui kana ei mune, löö teda piitsaga kolm korda! ¹⁰⁵)

Kui kana ei mune, siis on ta laisk. Loomulikult, et laisk

kana peab karistatud saama: ergo peksta kana piitsaga, et hakkaks

munele!

Kui lehm on pullitud ja pullid lehma tagaajavad.

Võta mehe püksid, löö pullile vastu silmi ja

üttele: "See aru on pulli peas, mis mehe arus!"

Tühja viljakotiga võib sedasama teha. ¹⁰⁶)

Kui lehm pulli tagaajab ja ise on juba seltsinud,

võta pesu-virutise kurika, tõmba kolm korda jalgade

vahelt läbi, löö pahema käega lehmale vastu silmi

ja üttele: "See aru on lehma pääs, mis naise arus!"

¹⁰⁷)

---

97) T - 1403 identne arstimiseviis on autoril Avinurmes 26 jaanuaril 1929a. noteeritud.

98) Johan Arnolds von Brand Reysen durch die Marck Brandenburg, Preusse Churland, Liefland, Plescovien, Gross Naugardien, Tweerien und Moscovien Wesel 1702 võrdluseks olgu sealt raamatust tsiteeritud (lhk 146-147) Wenn ihnen etwa ein Pferd schwerleibig wird und unlustig wird, lassen sie ihnen keine Ader schlagen, sondern fassen vorn auf der Brust auf die Haut zusammen, bohren dadurch ein Loch, so auf beiden seiten ausgehet, ziehen dadurch ein Seil von einem Finger dick, welches siemit Samet oder ausgetrockneten Wurzel von Liliun Convallium oder Maiblumen (dereñ alhie um S.Johannis Tag.....)samt des Pferden Haar zusammen pflachten, durchziehen und vorn zuknüpffen; und dienet dieses den Pferde anstatt einer Fontanellen, woraus ihnen dann häufige Materie im arbeiten herausfliesset, welches sie wiederum lustig und schmeidig macht: und dieses Seil lassen sie solange darin verharren, bis es durch die verfaulete Haut nach wiederum zusammen gesetzten inwendigen Fleisch durchbreche und von selbst Abfalle. Dieses tuun auch die Russen."

99) T - 1420

100) T - 1418

101) T - 1405

Suitsutamine.

Suitsutamine toetub tulekultusel. Mitmed märgid lasevad aimata, et vanad eestlased ükskõiksusega tulele ei vaadanud, vaid ta kultuse eest omajagu hoolitsesid. ^{Kuigi} Ei pidanud nad tuld ka otsekohe jumalaks, arvasid nad tuld¹ ometi⁴ ja suitsul³ parandava ja terveks-geva, puhastava jõu olevat. ¹⁰⁸)

Suitsutamine on kaitseabinõuks või arstimisevahendiks igasuguste haiguste puhul. ¹⁰⁹)

Kui hobusel kollane soetõbi, siis suitsetab meie soolapuhuja haiget hobust teise hobuse karvadega! ¹¹⁰)

Kui loomad ei söö (kaetamise puhul), siis on soovitatav loomi liivateega suitsutada. Sellest on hea abi. ¹¹¹)

Kui loomal kange rabandus, püüa must kass, kellel ühtegi valget karva pole, võta kassilt kolmelt kohalt karvu ja suitsuta looma nende karvadega! ¹¹²)

Kui loom ei söö ja kaetatud, osta apteegist Alihambra, ¹¹³), Halle kala luu, ¹¹⁴), Uleüheksa väe nõidade, ¹¹⁵) üle pilve musta kuradi, ¹¹⁶) Jänese tõstament, ¹¹⁷), sega need ained segi, 1/4 sellest segust anna loomale sisse, jäägiga suitsuta looma! ¹¹⁸)

-
- 102) cit. Oskar Loorits Liivi rahva usund III Tartu 1928. lhk. 193
103) M.J. Eisen Luupainaja Arutused ja jutud luupainajast II trükk Tallinn 1922 lhk. 20
vrd. O.Loorits Liivi rahva usund III lhk. 192 jj.
104) T - 1404
105) T - 1406
vrd. Boecler Der Ehsten abergläubischen Gebräuche...lhk. 123
" Wenn ihre Hühner nicht legen wollen, schlagen sie selbige mit einem alten Besen, dann sollen sie sofort anfangen zu legen."
106) T - 1535
107) T - 1536
108) Eisen Esivanemate ohverdamised... lhk 114-117
109) vrd. Boecler Der Ehsten... lhk. 9-10, 86
Wiedemann Aus dem ... lhk. 386-387
J.Jung Kodumaalt nr.6 lhk.52
110) T - 1490
- 26.

Püssilaskmine.

Püssilaskmisega avaneb võimalus haigust kiirelt returneerida sünnitajaile (süüdlaséle).

Domineerivalt valitseb rahva seas arvamine, et võluja pildi (sõna laiemas mõttes!) ja tema nõiutud teo hävitamise või rikkumisega ka loomale peale pandud haigus kaob. Toogem soola-
puhujalt kujukama näite:

Kui loom täides ja need täidsinna nõiutud, siis võta sarvede vahelt, ristluudelt ja rinna eest igast kohast kolm täid; pane need 9 täid püssi sisse, lisa elavhõbedat ja loomakarvu juurde ja lase püssi jalge vahelt umbhallikasse! Ütle selle juures „koer kodu, koer kodu, koer kodu!” kes kurat koerad saat¹¹⁹, see kurat koerad võtku! Kolm kutsikat kõva!” Siis on kõik täiad panijale tagasi läinud.)

Või:

Kui ussid piima sees, võta piimast 9 ussi ja pane need püssi! Laua tükile joonista inimese kuju ja pane joonis nii, et selle silmad vastu lõuna ja omad (laskuri) silmad vastu põhja selle joonise peale vaatavad. Joonise juures kaeva auk maasse. Peale püssilaskmist joonise peale löö kolm korda jalakannaga vastu maad ja ütle : „Ust koer kodu, ust koer kodu, ust koer kodu; kolm kutsikat karva, kolm kutsikat karva!” Pane see joonis kummuli auku ja viska muld peale! Siis vaata pahema jalaga 9 korda ja ütle igakorra juures: „Siit oled sa võetud, siia pead sa jääma!”¹²⁰)

-
- 111) T - 1478 Liivatee - Herba Serpylli
112) T - 1483
113) vist Ambra grisea
114) vist Ossa Sepiae
115) vist Pulvis fumalis
116) vist Electuarium theriacale pro pecoribus
117) Species ad longam vitam

Sõnadelugemine.

Sõnal olevat maagiline vägi. Aga mitte ainult muiste, vaid ka meie päivil kestab niisugune usk edasi. ¹²¹) Ka meie soolapuhujal võib noteerida seda usku. Nii näiteks arstib ta udara paistetust järgmiselt:

Kui lehm on kõva udara paistetus ja ei tea milline põhjus, siis määri neid udaraid kolloodi-
miga (Colladium) ja loe piima roosisõnad peale:

Roosi, roosi, mis käid roosi? Roosi, roosi, mis
"käid roosi? Ma hulgun mööda maailma, ma olen
Maarja ema, ma hulgun Jerusalemma linna all?
Ma näen mu armas poeg on risti all. Mis sa teed
mu armas poeg? Magad sa või valvad sa? Ei ma m
maga ega valva, mina vaene vangi-tornis, risti
külge naelutatud. Süda kui mere oda, veri kui
meri!" ¹²²)

Vanemais loomaarstimise raamatuis vaadati haigust: lehm on punases, kui haematüuria, verekusemise peale. Selle järele tarvitati ka arstirohte. ¹²³) Ka meie soolapuhujal on hematüürsed vaated: kui lehm on punases, loeb ta similis similibusé põhimõttel sõnu:

Jeesusel oli viis haava, nad ei jooksnud mitte
"verd, nad ei valutanud ka mitte, nad ei pistnud
ka mitte, nad ei torkinud ka mitte, nad ei vooha-
nud ka mitte, nad ei sähvatanud ka mitte, nad
ei pistnud ka mitte, nad ei valutanud ka mitte,
nad ei paistetanud ka mitte. See ei pea mitte
valutama, see ei pea mitte voolama, see ei pea
pistma, see ei pea sähvatama Jeesus Kristus,
Püha Poja Krooni läbi Naatsaretist. Aamen."

118) T - 1454

119) T - 1431 sama toiming leidub ka Wiedemann Aus dem inneren und
ausseren der Ehsten...lhk.395

120) T - 1474

121) Eisen Eesti müt. IV lhk. 130 jj.

vrđ. Perno Postimees 1871 nr. 12 24/III lhk.2 v.1

Sageli sõnade lugemisel jutustatakse sündmusist, millest siis teatud abi ekstraheerub. Nii loeb meie soolapuhuja looma jala nikastuse puhul viina või rasva peale järgmiseid sõnu:

„Peetrus ja Jeesus kõndisid mööda liiva-kõrvet
Eesli jalaluu läks katki. Jeesus võttis oma
pühavesõrmega kahe halli härja karva, sidus
kinni selle sõrme, mähkis kinni selle märje;
sepa patta viiakse, halasale aetakse, taotakse,
peksetakse. Peetrus pane puss tuppe!”
Siis määris selle viinaga või rasvaga nikastanud
kohale, teeb tagurpidi 9 sõlme punase villase
lõnga sisse ja seob selle lõngaga nikastanud
kohale kinni. ¹²⁵)

Et deemonliku^k olevust, kes looma kehastanud ja looma hai-
gestumist^l esile kutsunud, kõrvaldada, õigemini tema peale mõjuda,
osutub tähtsaks ta nimeline appellatsioon ehk nimetamine, kust mai-
nitud deemon on tulnud. (kädud tee meelde tuletamine!). Seda
illustreerib meie soolapuhuja järgmise loomaarstimiseviisiga:

Kui^m hobune pime ja viga on tuulest tulnud, loe
sõnu, kust rabandus tulnud:

Üheksa tuule läbi,
~~Üheksa taeva läbi~~
Üheksa taeva läbi,
Üheksa punase mere läbi,
Üheksa maa läbi,
Üheksa taeva läbi,
Üheksa taeva lainete läbi.

Siis loe palvet: Oh Jeesus nüüd tulgu su ette,
ma ihu ja hinge nüüd annan su kätte. Jeesus nüüd
aita, et võimust võin saada... jne. lõpuni.
Siis loe: kolmed rakud tulid taevast. Jeesus
küsisä. Kus teie lähete kolmed rakud? Meie läheme
tõusu, lõulu, loodevere. Minge, minge kolmed
rakud, laske enne lihasuitsu, andke meile head
haisu Jumalasse Issa, Jumalasse Poja, Jumalasse

Jumalasse Püha Vaimu nimel. Aamen

Süüta hobusele kolm korda silma - see taig
ehmata hobusest rabandust eemale. Kui see hai-
gus on tuulest tulnud, võib kindlasti paranemist
loota. ¹²⁶)

Kui kari rabatud, loe loomatoidule:
kolmed rakud tulid taevast jne. ja anna
seda toitu loomile! ¹²⁷)

Veel mõjuvamaks osutub deemonliku olevuse tervitamine ja
tema funktsiooni määramine, nagu „magama saatmine” jne. Nii
maaaluste haiguste puhul, nagu kärnade, nühkimis tõvete, naha all
vesiste paisete, milliseid loom närib, - kõikide nende haiguste puhul
põhiseb meie soolapuhuja:

„Tere aken, tere akende alune,
Maaalused metsas magajad,
Nägeri neitsid niru naru kivide seest,
Sõlmin su sõlm teed,
Vaotan su vere teed,
Hammustan su hamm teed,
Veian su vere teed,
Mine magama maa sügavusesse,
Neitsi soga,
Neitsi soga sügavusesse.
Aamen.” ¹²⁸)

РБео. â poco inimese soovide ja tahete kontinüeeritud
väljendus sõnade abil, kaotab nendel palumise „auku pähe rääkimise”
iseloomu ning kutsub esile sõnu imperatiivse iseloomuga!

Ütle: Peetrus pane puss tuppe! - kohe
jäab veri seisma! ¹²⁹)

-
- 122) T - 1487
123) M. Treumann Loomade arstimise õpetus 1891.
vrd. ka Päevaleht nr. 127 15 juunil 1916 XI aastakäik
124) T - 1464
125) T - 1463
126) T - 1416
127) T - 1451

Madude vastu tunneb rahvas palju nõiasõnu, õigemini nõialaule. Tähtsa tegurina mao vastu võitlemise puhul esineb mao karva loendamine; loendades kõik karvu peab üks neist ometi maole kuuluma. Juhtub see, on abi kindlustatud. ¹³⁰) Rõhutan jällegi, et ainult õige mao karva nimetamisega avaldub võimalus maole mõjuda, nagu see mul deemonliku olevuse kohta tähitud.

Kui madu inimest või looma hammustanud, loeb meie soolapuhuja haavale:

Uss tuleb huuled punased,
 Uss tuleb huuled sinised,
 Ussi suu nurgeline,
 Suu ääred sopergused,
 Suu nurgad lopergused,
 Poe sa ussi põesa asse!
 Mässi ussi matasse!
 Keri sa ussi kerasse!
 Mäe mätaid musima,
 Soo samarid susima,
 Paju põesad pusima,
 Aja ääre haljendama,
 Kivi mäele küljendama." ¹³¹)

Kui uss inimesse või loomasse põgenud, toimiti järgmiselt. Enne aga olgu veel mainitud, et see õnnetus sageli inimestega, kuid harva loomadega juhtub. Nii siis,

Kord nägi meie soolapuhuja, kuidas uss põgenes lehmasse. Kohe võttis ta sooja piima, valas toobrisse, lisas sellele hobuse higi, kattis behma riidega ja lasi seda auru lehmäl sisse hingata. Ise luges ta seejuures:
 „Madu musta maa karva,
 Ussi rohu rooste karva,
 Uss kaera kõrve karva,
 Ussi rukki kausi karva,
 Ussi soo saasta karva,

Ussi maa maake karva,
Ussi tukki toone karva,
Must valge punane,
Valge poe vahtra alla!
Kirju poe kivi alla!
Punane poe põõsasse!

Läbi suu eest su seest, kurgu neelu sõlmi, luu
liigete, vere soonte, liha naha." Seepeale
tuli uss välja! läheb-ta aga tagasi, ei saa teda
enam iialgi kätte. Piim on selleks, et ussi
meelitada, ¹³²) kuna sõnad selleks, et uss
ei nõelaks. ¹³³)

Kadeduse motiiv iseendast on üsna üldinimlik ja baseerub
psühholoogiliselt meie egotsentrilistel suhtumisel muusse: nagu mina
ise - nõnda ka muud, ja kuna mina ise ei taha harilikult teisele head,
siis kardan teistest sedasama endagi kohta, Inimene paneb juba endast
tähele, et suuga kiidab, südamega aga neab, ja kardab samasugust ~~+~~
kahemeelsust teistegi poolt, - sellest tekib kahtlus öeldavate sõnade
otsekoheses tähenduses ja ehtsuses, hakatakse oletama hoopist vastu-
pidist mõtet ja tembeldakse siis vormiliselt õnnitelevad kiidusõnad
sisuliselt kadedada pahatahtluseks ja õnnetuse taoteluks. Iseäranis
palju kannatavad kadedada käes koduloomad. ¹³⁴) Muidugi otsitakse
vastuabinõusid. Ka meie soolapuhuja tunneb neid. Sõnadest, mis eemal-
davad loomist kadedust, kahetsust või silmamist, olen tema käest
kuulnud järgnevaid:

Sita su suhu, suhu su silma, paska su paremasse
kõrva, pea sul luine, perse pasane, hambad ei
hakka sul kellegisse. ¹³⁵)

-
- 128) T - 1465
129) T - 1466
130) Eisen Eesti müt. IV lhk. 243
131) T - 1460
132) Tuletagem meelde madude austamist vanade eestlaste juures!
said ju kodu-ussid piimaga joodetud!

Kanged kahetsemisesõnad
Tuulest tormist, merest maast
Võtan rooska, roogin madu
Ema nõida aja alla , kivi äärde. 136)

Ehk jälle:

Musta juustega, musta silmadega, musta ripsme
kulmu karvadega, mis seal kõige pikem karv, tãba
läbi hammaste kriiks ja kraaks. Pruuni juustega
pruuni silmadega, pruuni ripsme kulmu karvadega
jne. Valge juustega, valge silmadega, valge
ripsme jne. 137)

Kui loed need kahetamisesõnad soolale, pead seda
üle karja viskama 138) muidu võib neid sõnu ka
viinale. leivale või musta lehma piimale lugeda
või koguni apteegirohule: siis peab neid ained
kohe loomale sisse andma. 139)

Ka maagilisi sõnu tunneb meie soolapuhuja. Arstides maru-
tõbist looma, kirjutab ta sinisele paberile:

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

ja annab seda paberit loomale sisse, - see avitavat
140)

-
- 133) T - 1462
134) cit. Oskar Loorits Liivi rahva usund III lhk. 9
135) T - 1457
vrd. Eesti Vabariik (käsikirjalised kogud eesti vanavara)
XXXIX lhk. 247
136) T - 1458
137) T - 1459
138) T - 1563
139) T - 1398
140) T - 1430

Niisugust arstimist leiame :
Olewik nr. 21 19 lehekuul 1886 Töö Teenistus Terwis lhk. 2 v.1
Olewiku lisa nr. 25 1885. lhk. 400

A r s t i m i d .

Iseloomustavamaist arstimisevahendeist, milliseid meie soolapuhuja tarvitab, olgu allpool ainult m õ n i n g a i d mainitud, samuti nende tarvitamis viis.

Eluta loodus.

Raud

Raua tarvitamise motiivideks arstimise puhul võivad olla raua must värv, mis deemonlikkudele olevustele ei meeldi, neid vihastab ja eemale tõrjub, või et raud osutub materjaliks, millest sõjariistu valmistatakse: teades, et sarnaseid sõjariistu inimene kardab, paistab loomulikuna olevat, et ka haigestuse tekitajad (deemonid jaKo) seda kart^{davad}ma: ergo, kui raud peletab neid eemale, tõrjub see raud neid ka loomilt välja! Raua tarvitamine kaitseabinõuna selgitab meile ka raua tarvitamist arstimisevahendina.

Hobuseraud kaitseb õnnetuste ja haiguste vastu. 141)

Iseäralik mõju olevat aga rahva arvamise järele tulisel raul, mis põhjeneb tule kultusele.

Rabanduse puhul võtab meie soolapuhuja hobuseraua, kuumendab ja kinnitab ^{le} seda lehma sarvedele, hobusele aga kaela külge märja riide abil. 142)

Kui lehma piim hapu, viska vette tuline hobuseraud ja jooda selle veega lehma. Siis ei saa enam haput piima. 143)

Kui loom pasal, anna loomale rauatagi 144)

Elavhõbe.

Elavhõbe kuulsus taetub tema füüsilistele ja keemilistele omadustele. Soovitava resultaadi saavutamise kindlustab tema tarvitamist!

Kui loom täides (kas ise tulnud või sinna pandud)
siis määri looma elavhõbedasalviga. ¹⁴⁵)

Muld.

Muld oma musta värvi ja oma viljakuse tõttu omab maagilise
väe. ¹⁴⁶)

Kui loom ei söö, võta kolmelt ristteelt mulda,
loe mullale kahetsemis-sõnad ja viska see muld
looma joogisse. Jooda looma selle veega, siis
tuleb söögiisu tagasi. ¹⁴⁷)

Püssirohi.

Püssirohi on üldiselt rahva seas rabanduse rohuna tuntud.
Püssirohtu antakse igasugustes segudes sisse. ¹⁴⁸)

Kui on loom rabatud, peab andma loomale punast-
mere-soola ja püssirohtu, segatult ning ssejuures
lugeda sõnu: kolmed rakud tulid taevast. ¹⁴⁹)

Kui hobune ei kuule hästi, võta 9 „püühaavlit“ ¹⁵⁰)
ja pane neid üksihaaval hobuse pahemasse kõrva.
Kui hobune sellejuures pead raputab, siis ära lase seda temale teha. Siis pane ka need „püühaavlid“
ka paremasse kõrva. Rumalaks hobune sellepärast
ei lähe. Seda tee kolm korda, igakord vanu
„püühaavlid“ kõrvast väljavõttes. ¹⁵¹)

Sool.

Soola tarvitab meie soolapuhuja haavadesse panekul. Ka
loeb ta sõnu soolale ¹⁵²) ja viskab seda soola üle karja.

---

141) praegugi veel tarvitusel! vrd. Elu nr. 76 (378) 2. oktoobril 1929
142) T - 1482
143) T - 1509
144) T - 1439
145) T - 1406

Turpe est in patria vivere,

et patriam ignorare.

V.a. h. d. J. Annimäe

N° 10257.
TARTU ÜLIKOOLI
Loomaarsti-teaduskond.

Vesi.

Vesi on puhtuse sümbol. Haiguste arstimiseks eelistakse
allika vett. ¹⁵³)

Allika vete tarvitamise kohta seletab meie soolapuhuja, et

kui allikas jookseb põhjast lõuna, siis arstitakse
nakkajad haigusi ja tõvesid; kui aga lõunast
põhja, siis mäda vistrükuid; - jookseb allikas
loojast tõusu, raavitse ^{ta} paiseid, mis õõseti välja
löövad; kui tõusust looja, siis arsti ^{ta} inimeste
haigusi, mis saunalavalt saadud, ka anna ^{ta} seda
vett loomile, kui nad ei söö või pritsi ^{ta} seda alli-
ka vett loomalauta, kui ^{loomalauta} seda vahetatakse.
Loetletud allika vetele loe alati issameiet enne
tarvitamist. ¹⁵⁴)

Kaste.

Kastet peetakse õõsi taevast nägematul viisil mahasadanud
vihmaks, mis terveks tegevat jõudu avaldab. ¹⁵⁵) Meie soolapuhuja

õpetab:

Kui loom tuulest pime, siis pane värsket liha lapid
silmadele ning pese neid kaste veega, Seda tee
kolm kord päevas, kuni loom terveks saab. Kaste
veele loe tuule rabanduse sõnu. Kui see haigus
on tuulest tulnud, siis tuleb ta järsku. ¹⁵⁶)

Iseäranis terveks tegevat mõju avaldab jaaniõine kaste. ¹⁵⁷)

Meie soolapuhuja väidab, et ta olevat iga aasta seda jaanipäevast
kastet korjanud, ja isegi mitu pangat täit, kõik rätiku abil, mida
ta mööda maad vedas. Loomade juures tarvitab ta seda vett silma ka-
hetuste vastu:

oli loom kaetud, ^{ta} pesi kohe nimetatud veega ¹⁵⁸)

Ristivesi.

Kui loom ei taha seltsida^d tta, siis anna loomale
sisse ning pritsi ka teda ristiveega. ¹⁵⁹)

Mainitud arstimise viisist selguvad ka ristivee tarvitamise
motiivid. Seda kommenteerida oleks üleliigne!

Pesuvesi.

a) surnu pesuvesi.

Surnu pesuvee tarvitamises võib leida transplantatsiooni
motiive: surnu pesuvee tarvitamisega avaneb võimalus seda haigust
surnule ülevida, mis eriti soovitatav spetsiifiliselt tülikate ja kurjade
haiguste puhul. Seda tõendab ka meie soolapuhuja, kes külgehakkavaid
kärni^d ja kurje haavu peseb surnu pesuveega. ¹⁶⁰)

b) naissärgi pesuvesi.

Kui siga punasehaiguses, võta vana naisterahva
vana särk kuukraamiga, pese see särk puhtaks ning
pese selle pesuveega siga ära. ¹⁶¹)

Taimeriik ja tema saadused.

Umurid.

Poja äraheitmine võib tulla, kui lehm või hobune
ennast venitanud. Et seda ei sünniks, ja et ve-
nitust parandada, keeda peotäis umureid ¹⁶²)
ja kaks pudelit õlut ning anna seda keedist
loomale sisse. ¹⁶³)

Kask.

Võta vastu põhja kasvavaid kase kaski, põleta
neid tuhaks, lisa sellele saare tõrva ja männi
mähkuⁿ ¹⁶⁵) nii et kokku pool naela saab ja
sellega määri looma. Looma ei tohi tuule käes
hoida. Tarvita seda rohtu sammaspooliku
puhul. ¹⁶⁶)

Sinep.

Kui lehmas udarad paistes ja see on vesine paistet-
tus, siis pane udaraile sinepi plaaster , see
kisub selle vee välja. See udara paistetetus on
lehma ehmatusest tulnud. ¹⁶⁷)

Rukis.

Kui lehmäl hambad lahti, võta hapu leiva tainast,
sega äädikaga ja sööda sellega lehma: see kinni-
tab hambaid. ¹⁶⁸)

Kui piim väheneb peale sünnitamist, keeda musti
kõõmneid ¹⁶⁹) ja jooda sellega looma. Siis anna
lehmale kahe leiva tüki vahel kollast väävlit. ¹⁷⁰)

Kui lehma piim halvamaitseline, osta apteegist
hollandi pulbri ¹⁷¹) ja väävlit ja anna seda
lehmale võileivaga sisse. ¹⁷²)

Loomariik ja loomariigi saadused.

Heering.

Kui loom seest kinni ja enam ei mäletse,
topi loomale kurku heeringas, kuid tagurpidi,
s.o. sabaga ette poole. ¹⁷³)

Karvad.

Karvad esinevad maagiliste abinõudena ühenduse sobitamise
küsimises. Eriti arvatakse palju abi saavat paarimineku edendamiseks ¹⁷⁴)

Meie soolapuhuja ütleb:

Kui pull väike ja lehma ei rahulda, siis võta
pulli karvu „sealt soorast“ ¹⁷⁵) ning lehma saba
karvu ja sööda neid karvu lehmale sisse: see on
heaks abiks sigimatuse juures. ¹⁷⁶)

Ka muidu tarvitab ta lehma saba karvu.

Kui piim venib, siis lüpsa lehma udarad
ristamisi, vasakult paremale ja siis paremalt
vasakule. Seda tee kolm korda. Siis lõika lehma

sabaotsast karvu, solguta (sega!) piimaga ja
anna lehmale "kaela" (sisse),- piim enam
ei veni. ¹⁷⁷)

Ka loomade suitsutamisel tarvitab meie soolapuhuja hobuse
ehk kassi karvu, kuid sellest oli juba jutt.

Piim.

Piima kohta tähendati, et punase lehma piimatarvitakse
kui inimesel või loomal on vistriku moodu maaälused; musta lehma
piima - kui olemas valged plekid, nagu kõrve nõgumisi. ¹⁷⁸)

Lisaks olgu tähitud, et kaetatud looma ravimisel antakse
ainult musta lehma piima sisse!

Kanamuna.

Kui noored loomad või linnud ei kosu, võta
kolm kanamuna, lase neid halvaks minna, mähi
lapi sisse ja riputa katuse ungasse ülesse. ¹⁷⁹
Siis hakkavad loomad ja linnud jälle kosuma.)

Konna kudu.

Kui lehmäl väheneb piim peale mürgitust, siis annab meie
soolapuhuja lehmale "üks kröömike" konna koest sisse: see parandavad ^t
ka kõige suurema mürgituse! ¹⁸⁰)

-
- 147) T - 1472
148) autori kogutud andmete varal!
Ka tarvitakse püssirohtu haava salvi valmistamiseks vrd,
Wirulase lisa nr. 11 1887 lhk. 173 Põllutöö ja majapidamine
149) T - 1566
150) püssirohu terad
151) T - 1414
152) T - 1563
153) vrd. Eisen Eesti müt. lhk 61 jj.
154) T - 1552
155) Vrd. Eisen Eesti müt. IV lhk.64
156) T - 1547
157) vrd. M.J.Eisen Jaani raamat. Arutused Jaaniöö ja Jaanipäeva
kohta ja 25 Jaani juttu Tallinnas 1899 lhk. 23 jj.
158) T - 1546
159) T - 1424
160) T - 1532
161) T - 1515

sekreedid ja ekskreedid.

Sülg omandab enesele rahva ettekujutuses maagilise jõu. ¹⁸¹)

Kui loomal kae, siis sülitata loomale kolm kord päevas à kolm korda silma, siis paraneb kae. ¹⁸²)

Kae vastu aitab ka kui vähe põrgukivi tuhka (valge!) loomale silma puistada ja siis kolm korda peale sülitada. Ka seda pead kolm korda päevas tegema. ¹⁸³)

Kusi. Kui hobusel kae, küsi apteegist kae vett ¹⁸⁴), lisa sellele oma pissi ja oma ila juure, segasegi nõnda, et 1/4 kortli saab. Määri seda segu silma lauda alla ja kaeda peale. Seda tee igapäev. 27^{dal} päeval tulevad nahkiled pealt ära. ¹⁸⁵)

Higi.

Hobuse higi keedetud karbooli veega on heaks rohuks muhude vastu, kui seda rohtu kaks korda päevas peale määrada. ¹⁸⁶)

-
- 162) Humurid - Lycopodium Selago Dill.
vrd. Wilhelm Christian Friebe Oeconomisch-technische Flora für Liefland, Ehstland und Kurland Riga 1805 lhk.281
Dr. Johann Gottlieb Georgi Geographisch-physikalische und Naturhistorische Beschreibung des russischen Reichs Königsberg III Theil IV Band 1 k. 1384
- 163) T - 1497
164) -
165) s.o. koore all olev vedelik
166) T - 1412
167) T - 1486
168) T - 1545
169) Semen Nigellae (Wallneri järele) kuid arvan: Fructus Carvi.
170) T - 1503
171) Pulvis Vaccarum - Hollandi lehma pulber
172) T - 1485
173) T - 1441
174) vrd. Eisen Eesti müt IV lhk.113 jj.
175) penisest
176) T - 1470
177) T - 1510
178) T - 1543
179) T - 1468
180) T - 1506
181) vrd. Eisen Eesti müt. IV lhk. 117
182) T - 1525
183) T - 1526
184) Ei-leidu Wallneri sõnastikus
185) T - 1417
186) T - 1429

LÕPPSÕNA.

Igas vallas ja külas leidub selliseid arste. Rahvas imponeerib neile, peab neist lugu ja usub neisse.

Rahvaarstide edu on rajatud ebausule. Alati leidub ebausupooldajaid. Kuna ülemkiht haritudlased varjavad oma ebausku filosoofiliste süsteemide koega, tarvitab rahvas igasuguseid ebausunorme, kusjuures sageli ei teata nende sünnipaika ega endist tähendust.

Vaatamata hariduse edusammile, leiduste tehnika ja loodusteaduse alal, valitseb rahva seas OMA ARSTITEADUS, OMA ARSTIMISEKUNSTMIS rahva päralt ja rahva vaimu sünnitus!

Rahva tähelepanekud, rahva okkutilised märkmed ja nähted kaitsevad RAHVALIKKU ARSTITEADUST. Mainitud tähelepanekute ja märkmete deskrifreerimisesse ja looduse saladusisse tungimisesse ei väsi teadus IIALGI! Kuid alati jäävad maksvaks Galilei ilusad sõnad: ⁺)

„Essendo la natura inesorabile ed immutabile e nulla curante che le sue recondite ragioni e modi di operare non siano esposti alla capacità degli uomini.”

+) Kirjas Benedetto Castelli'le 21. detsambril 1613 a.

S i s u k o r d .

SAATESONA

SISSEJUHATUS

Tutvunemine soolapuhujaga

Andmete hankimine

Soolapuhuja elulugu

Soolapuhuja ja tema miljöö

Autori märkmed

HUGIEEN

DIAGNOOS

Diagnoos haiguse sümptomide järele

Diagnoos katsete abil

Diagnostilised abinõud

PROGNOOS

TERAPIE

Terapeutiliste toimingute siht

Arstimise põhilause

Jumala abi

Mõningate toimingute karakteriseerimine

Aadrilaskmine

Suurookimine

Lõikus

Naritsa sissetõmbamine

Massaaž

Löömine

Suitsutamine

Püssilaskmine

Sõnadelugemine

Arstimid

Eluta loodus

Taimeriik ja tema saadused

Loomariik ja tema saadused

LÕPPSÕNA

367 169

1
Tannenthal, Konstantin

Rahvalikkudest loo-
maarstimiseviisidest ...

1929